

HAS Hogeschool

B Bedrijfskunde en Agribusiness

Beperkte opleidingsbeoordeling

Samenvatting

In april 2018 is de bestaande hbo-bacheloropleiding Bedrijfskunde en Agribusiness van HAS Hogeschool bezocht door een visitatiepanel van NQA. De opleiding wordt op beide locaties (Den Bosch en Venlo) in voltijd uitgevoerd en telt vier specialisaties: Financieel management, Logistiek & kwaliteit, Agri-food marketing en Algemeen management. Het panel beoordeelt de opleiding als **voldoende**.

Standaard 1: Beoogde leerresultaten

De opleiding ontvangt voor standaard 1 het oordeel **goed**.

De opleiding beoogt brede bedrijfskundigen op te leiden die thuis zijn in de agri-foodsector en de gehele agri-foodketen en profileert zich op een sterke praktijkgerichtheid, samenwerking met lectoraten en de aandacht voor soft skills. De opleiding werkt met de landelijke eindkwalificaties die duidelijk verder zijn uitgewerkt naar leerdoelen en beheersindicatoren op drie beheersingsniveaus. In de hoofdfase kunnen studenten zich verder profileren richting: logistiek, marketing of financieel. In Den Bosch is ook de profilering verbreed management mogelijk. Het opleidingsprofiel is passend voor het beoogde brede praktijkgerichte karakter en wordt herkend en bevestigd door het bij de opleiding betrokken beroepenveld.

De opleiding kan zich meer onderscheiden van andere agribusiness opleidingen door een krachtiger eigen inhoudelijke profilering te ontwikkelen. De eigen profilering blijkt duidelijk uit de relatie met lectoraten en aan de aandacht die wordt gegeven aan 'soft skills' (wendbaarheid, creativiteit, flexibiliteit, veelzijdigheid, zelfstandigheid en praktijkgerichtheid bij de studenten). Dit geeft volgens het panel duidelijke meerwaarde. De opleiding krijgt de overweging mee om deze aspecten nog duidelijker in eigen aanvullende eindkwalificaties op te nemen, zodat duidelijker wordt waarmee de opleiding zich profileert binnen de groep van Bedrijfskunde agribusiness opleidingen.

Standaard 2: Onderwijsleeromgeving

De opleiding ontvangt voor standaard 2 het oordeel **goed**.

De opleiding biedt op beide locaties (Den Bosch en Venlo) een goede en uitdagende onderwijsleeromgeving. Het programma, de voorzieningen en het docententeam vormen samen een leeromgeving waarmee de eindkwalificaties goed worden gerealiseerd en die past bij het opleidingsprofiel. De inhoud van het programma en het leerplan zijn duidelijk gekoppeld aan de eindkwalificaties en het didactisch concept is goed vormgegeven. Studenten en alumni ervaren een duidelijke ontwikkeling van zelfstandig werken naar zelfverantwoordelijk leren en zij waarderen de aandacht voor de 'soft skills'. Het zelfverantwoordelijk leren komt goed tot uiting in het persoonlijke tweejarenplan dat studenten in Venlo opstellen ter gerichte invulling van de eindfase van hun opleiding.

Het opleidingsprogramma is zeer zeker actueel en beroepspraktijkgericht, mede door de continue betrokkenheid van regionale bedrijven en instellingen uit de agri-foodsector. Studenten geven aan dat ze voortdurend in aanraking komen met de agri-foodsector en alumni geven aan dat zij goed voorbereid zijn op hun eerste functie in de agri-foodsector. De positieve waardering van de onderwijsleeromgeving wordt bevestigd in de positieve scores in de nationale studenten enquête en in de hbo-monitor. De goede begeleiding en de korte lijnen binnen de opleiding spelen hierbij

een belangrijke rol. Studenten worden gezien en gehoord en begeleid door een vaste studietoestel. Het docententeam is op beide locaties capabel, veelzijdig qua samenstelling en betrokken bij en goed benaderbaar voor studenten.

Standaard 3: Toetsing

De opleiding ontvangt voor standaard 3 het oordeel **voldoende**.

De opleiding sluit aan op het HAS-brede toetsbeleid. De toetsing is een integraal en richtinggevend onderdeel van het leerproces. De toetsen zijn valide en betrouwbaar, van een voldoende niveau en passend bij de leerstof. Toetsen van de bedrijfskundige specialisaties zijn van een goed niveau. De toetsing in de afstudeerfase kan duidelijker worden uitgelegd (zie standaard 4). De toetsing kan worden versterkt met meer toepassingsgericht toetsen in het tweede studiejaar met name in Den Bosch, helderder afspraken over de omvang van de onderbouwing bij beoordelingen en duidelijker aansluiting van de onderbouwing bij de beoordelingscriteria. Docenten zijn actief met onderlinge kalibratie, maar kunnen deze aspecten meer nadrukkelijk meenemen in de verdere ontwikkeling van toetsmatrijzen en rubrics. Door deze ook aan studenten ter beschikking te stellen, zal de transparantie naar studenten zeker verbeteren.

De opleiding borgt voldoende de toetskwaliteit en het toezicht op de toetsing. Wel kan de examencommissie een meer onafhankelijke positie innemen zodat verantwoording en borging autonomer en scherper plaats kunnen vinden. De borging en het toezicht kunnen, na de pioniersfase, in Venlo een meer formeel karakter krijgen naast de nu vaak docent-adviserende rol. In Den Bosch heeft de examencommissie naast procedurele checks ook duidelijk inhoudelijke checks uitgevoerd op de beroepsopdrachten van de voltijdopleiding en op de eindopdrachten van alle afstuderende zij-instromers. In Venlo gaat de examencommissie in 2018-2019 ook een inhoudelijke controle van de afstudeerdossiers uitvoeren. In Venlo kan de examencommissie worden versterkt met een extern lid en verdere SKE-scholing.

Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties

De opleiding ontvangt voor standaard 4 het oordeel **voldoende**.

Het panel is van mening dat de beoogde leerresultaten worden behaald in een combinatie van de eindwerken van de beroepsopdracht (groepswork) en de bedrijfskundige specialisatie (individueel). Studenten behalen duidelijk het gewenste eindniveau. De individuele toetsing is wel duidelijk herkenbaar in de specialisatieopdrachten te Den Bosch en in de afstudeerportfolio beoordeling te Venlo.

De opleiding krijgt het advies om beter te duiden hoe vanuit beide eindwerken het individuele niveau per student wordt geborgd. De beroepsopdracht met reële bedrijfsvraagstukken leidt weliswaar tot een soepele overgang van studenten naar het werkveld, maar de bedrijfskundige diepgang kan worden versterkt door de studenten hun aanbevelingen ook te laten onderbouwen vanuit een bedrijfskundige uitwerking met een aantal scenario's. Dat maakt de adviezen ook waardevoller voor bedrijven.

Afgestudeerden functioneren goed in het werkveld en vinden snel een passende baan. Het werkveld is tevreden en de opleiding voldoet aan de grote vraag naar brede bedrijfskundigen die thuis zijn in de agri-foodsector in de regio's van Den Bosch en Venlo. Alumni zijn ook succesvol in aanvullende masteropleidingen.

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Inleiding	7
Schets van de opleiding	9
Standaard 1 Beoogde leerresultaten	11
Standaard 2 Onderwijsleeromgeving	14
Standaard 3 Toetsing	19
Standaard 4 Gerealiseerde leerresultaten	22
Eindoordeel over de opleiding	25
Aanbevelingen	27
Bijlagen	29
Bijlage 1 Bezoekprogramma	29
Bijlage 2 Bestudeerde documenten	30
Bijlage 3 Schematisch overzicht	33

Inleiding

Dit visitatierapport bevat de beoordeling van de bestaande hbo-bacheloropleiding Bedrijfskunde en Agribusiness van HAS Hogeschool. Het visitatiepanel van NQA dat de beoordeling heeft uitgevoerd is samengesteld door NQA, in opdracht van HAS Hogeschool en in overleg met de opleiding. Voorafgaand aan de visitatie heeft de NVAO het panel goedgekeurd.

Het rapport beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel. Ook bevat het enkele aanbevelingen voor de opleiding. Het rapport is opgesteld conform het *Beoordelingskader accreditatiestelsel hoger onderwijs* van de NVAO (september 2016) en het *NQA-protocol 2017 voor de beperkte opleidingsbeoordeling*.

De visitatie heeft plaatsgevonden op 19 en 20 april 2018.

Het visitatiepanel bestond uit:

De heer drs. D.W. Righters MBA (voorzitter, domeindeskundige)

Mevrouw J.J.M. Berntsen-Wiltink MSc (domeindeskundige)

De heer ir. P.J.M. Berntsen (domeindeskundige)

Mevrouw L. Koster (student-lid)

Mevrouw ir. M. Dekker-Joziase, auditor van NQA, trad op als lead-auditor van het panel.

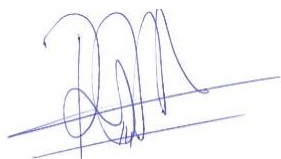
De opleiding Bedrijfskunde en Agribusiness is onderdeel van de visitatiegroep HBO HAO Bedrijf. Afstemming tussen alle deelpanels heeft allereerst plaatsgevonden door de instructie die de panelleden krijgen met betrekking tot het beoordelingskader. De tussen Hobéon en NQA gekalibreerde criteria voor de beoordeling maken onderdeel uit van deze instructie. Daaraan voorafgaand is de afstemming geborgd door overlap in de bezetting tussen alle deelpanels. Daarnaast is, rekening houdend met het feit dat elke opleidingsbeoordeling een individuele beoordeling betreft, vanuit de overlap in de bezetting, waar relevant, voortschrijdend gereflecteerd op vorige bezoeken binnen deze visitatiegroep. Verder wordt de afstemming tussen de panels geborgd door de ondersteuning van zo veel mogelijk dezelfde secretaris vanuit zowel Hobéon als NQA en door de inzet van getrainde voorzitters.

Bij de aanvraag heeft de instelling twee Zelfevaluatie rapporten aangeboden, één voor de locatie in Venlo en één voor de locatie in Den Bosch. Deze zelfevaluatie rapporten voldeden naar vorm en inhoud aan de eisen van het desbetreffende NVAO-beoordelingskader en aan de eisen van het *NQA-protocol 2017*. Het visitatiepanel heeft de zelfevaluatie rapporten bestudeerd en een bezoek van anderhalve dag aan de opleiding op beide locaties gebracht; zie bijlage 1 en 2. Met alle (mondeling en schriftelijk) verstrekte informatie heeft het panel tot een weloverwogen oordeel kunnen komen.

Het visitatiepanel verklaart dat de beoordeling van de opleiding in onafhankelijkheid heeft plaatsgevonden.

Utrecht, 11 september 2018

Panelvoorzitter

drs. D.W. Righters MBA

Lead-auditor

ir. M. Dekker-Joziase

Schets van de opleiding

HAS Hogeschool is een opleidings- en expertisecentrum voor de sector agro, food en leefomgeving. De hogeschool stelt de driehoek studenten, docenten en bedrijfsleven centraal en is actief op de terreinen onderwijs, kennisontwikkeling en kennistransfer. Deze activiteiten vinden in onderlinge samenhang plaats. Het bedrijfsleven geeft input aan het onderwijs. Studenten en docenten werken aan innovatieve projecten voor het bedrijfsleven in een commerciële relatie met ondernemers en opdrachtgevers. Er is een continue wisselwerking tussen onderwijs en beroepspraktijk, middels 'preferred partnerships', waarbij de hogeschool de kernwaarden betrokken, ondernemend en eigenwijs hanteert.

HAS Hogeschool biedt de opleiding Bedrijfskunde en Agribusiness aan onder de naam Bedrijfskunde en Agri-foodbusiness (BA). Agri-food past beter bij de opleiding die zich richt op de gehele agrarische productieketen. Naast de locatie in Den Bosch biedt HAS Hogeschool de opleiding sinds 2013 ook in Venlo aan. De locatie in Venlo is een plaats voor onderwijskundige en organisatorische experimenten, daardoor verschillen de leeromgevingen per locatie (zie standaard 2). Het begin (instroom-eisen) en het eindpunt van de opleiding (gerealiseerd eindniveau) is voor beide locaties gelijk.

In Den Bosch studeren ruim 300 studenten aan deze opleiding. Op deze locatie is het programma vanaf studiejaar 2014-2015 gefaseerd vernieuwd op basis van het landelijk vastgestelde opleidingsprofiel voor Bedrijfskunde en Agribusiness (2013). Daarnaast is het programma vernieuwd om het ontwikkelproces van de student beter te faciliteren en meer mogelijkheden te bieden voor het inbrengen van ontwikkelingen in het werkveld. Tijdens het locatiebezoek is het nieuwe programma bijna in zijn geheel ingevoerd, in juli 2018 studeren de eerste studenten van het nieuwe programma af.

In Venlo studeren bijna 150 studenten aan deze opleiding. De opleiding kent op deze locatie twee studierichtingen, Bedrijfskunde en Agri-foodbusiness (BV) en de Engelstalige studierichting International Farm Management (IFM). De studierichting BV is in 2013 gestart en IFM in 2015. Per september 2018 krijgt IFM de nieuwe naam Business Management in Agriculture & Food, omdat deze naam de mogelijkheden van het programma beter weergeeft. In juli 2017 zijn de eerste studenten van de studierichting BV afgestudeerd. De eerste studenten van de studierichting IFM studeren in juli 2019 af. Het programma op locatie Venlo verschilt ten opzichte van het programma op locatie Den Bosch, in de wijze van interactie met het werkveld en opdrachtgevers en de ruimte en verantwoordelijkheid voor studenten in jaar 3 en 4.

Standaard 1 Beoogde leerresultaten

De beoogde leerresultaten passen bij het niveau en de oriëntatie van de opleiding en zijn afgestemd op de verwachtingen van het beroepenveld en het vakgebied en op internationale eisen.

Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel op het gebied van de beoogde leerresultaten. De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **goed**.

Conclusie

De opleiding is volgens het panel inhoudelijk relevant voor de agri-foodbusiness. De opleiding beoogt brede bedrijfskundigen op te leiden die thuis zijn in de agri-foodsector. De landelijke eindkwalificaties van Bedrijfskunde en Agribusiness uit 2013 zijn de basis voor het programma. De opleiding werkt de landelijke eindkwalificaties uit in leerdoelen en beheersindicatoren op drie niveaus. De domeinkwalificaties met betrekking tot agri-foodbusiness en de algemene managementkwalificaties bereiken in het programma het bachelor-eindniveau. In de eindfase van hun opleiding kunnen studenten zich verder profileren door een keuze voor één van de functiespecifieke bedrijfskundige eindkwalificaties: logistiek - marketing – financieel. In Den Bosch is de profilering verbreed management ook mogelijk. Het panel vindt deze keuzes binnen het landelijk profiel passend voor het beoogde brede praktijkgerichte karakter van de opleiding. Het beroepenveld bevestigt het belang van een brede bedrijfskundige die bekend is met de context van de regionale agri-foodsector. Het panel constateert daarmee dat de opleiding werkt met de landelijk vastgestelde leerresultaten en deze gericht afstemt met de werkveldvertegenwoordiging.

De opleiding kan krachtiger benadrukken dat zij zich onderscheidt van andere agribusiness opleidingen. Het panel adviseert daarbij in te zetten op de aanwezige koppeling aan onderzoek/lectoraten en de aandacht die de opleiding heeft voor soft skills. Het panel geeft de opleiding ter overweging mee om deze kenmerkende aspecten (verbondenheid lectoraten en aandacht voor soft skills) nadrukkelijker te beschrijven in de eigen eindkwalificaties, als eigen aanvulling op de landelijke kwalificaties.

Onderbouwing

Opleidingsvisie

De opleiding wil bedrijfskundigen opleiden voor de agri-foodsector. Ze wil betrokken professionals opleiden die in een dynamische multidisciplinaire omgeving strategisch inzicht koppelen aan ondernemerschap en zo als verbinder nationaal en internationaal sturing kunnen geven in de agri-foodbusiness van vandaag en morgen. Het panel vindt deze visie goed aansluiten op het landelijk opleidingsprofiel.

Landelijk opleidingsprofiel

Het panel constateert dat de beoogde leerresultaten overeenkomen met het landelijke opleidingsprofiel Bedrijfskunde en Agribusiness, zoals dat in 2013 door de vier agrarische hogescholen in nauw overleg met het beroepenveld is vastgesteld. Het landelijke opleidingsprofiel kent tien eindkwalificaties. De eindkwalificaties beschrijven het eindniveau met de bijbehorende kennis en vaardigheden en houden rekening met de hbo-standaard. Een gedegen theoretische basis, goed onderzoekend vermogen, voldoende professioneel vakmanschap, passende beroepsethiek en maatschappelijke oriëntatie zijn onderdeel van de landelijke eindkwalificaties.

Het landelijk opleidingsprofiel verdeelt de eindkwalificaties in drie groepen. De volgende tabel geeft een overzicht van deze eindkwalificaties en het eindniveau van de leerdoelen dat op beide locaties wordt nagestreefd.

Bedrijfskunde en Agribusiness landelijke eindkwalificaties		Niveau leerdoelen	
		Den Bosch	Venlo
Domeinkwalificaties m.b.t. agri-foodbusiness			
1.	Weten wat er speelt in de internationale agri-foodsector	3	3
2.	Ontwikkelen van visie en strategie voor een (internationaal) agri-foodbedrijf	3	3
3.	Ondernemen en innoveren in de internationale agri-foodbusiness	3	3
4.	Opstellen en uitvoeren van een bedrijfskundig praktijkonderzoek in de agri-foodsector	3	3
Algemene managementkwalificaties			
5.	Management van organisaties, processen en projecten, en mensen	3/4 ¹	3
6.	Effectief samenwerken en communiceren in een multidisciplinaire en interculturele omgeving	3	3
7.	Sturen en ontwikkelen van eigen professioneel handelen	3	3
Functiespecifieke bedrijfskundige kwalificaties			
8.	Adviseren over financiële aspecten van bedrijfsvoering van een agri-foodbedrijf	2/3	2/3
9.	Optimaliseren van logistiek en bewaken van kwaliteit in agri-foodketens	2/3	2/3 ²
10.	Strategisch vermarkten van producten en diensten in de mondiale agri-foodmarkt	2/3	2/3

3/4¹ de student kiest een van de drie bedrijfskundige specialisaties of management verbreed; bij een keuze voor een verbrede managementspecialisatie wordt eindkwalificatie 5 verzwaard ingevuld

2/3² Specialisatie alleen in Den Bosch

De opleiding heeft de landelijke eindkwalificaties duidelijk en consequent uitgewerkt in leerdoelen op drie niveaus. De leerdoelen bereiken aan het einde van de propedeuse niveau één, na het tweede studiejaar en een deel van het derde studiejaar niveau twee. In de afstudeerfase bereiken alle domein- en algemene managementkwalificaties niveau drie. Van de functiespecifieke bedrijfskundige kwalificaties (nr. 8-9-10) bereikt één kwalificatie niveau drie. In Den Bosch is het ook mogelijk om te specialiseren in de eindkwalificatie management verbreed (verzwaarde kwalificatie nr. 5). In totaal bereiken de studenten in Den Bosch zeven en in Venlo acht landelijke kwalificaties op het eindniveau. De opleiding toont hiermee aan ruim te voldoen aan de landelijke afspraak dat minimaal 70 procent van de eindkwalificaties wordt bereikt.

Een meer onderscheidende, ten opzichte van andere agribusiness opleidingen, inhoudelijke profilering kan de opleiding krachtiger, diepgaander en meer onderscheidend maken. Het panel ziet hiervoor kansen in de koppeling die er is tussen het onderwijs en de lectoraten. Een lector is lid van het opleidingsteam en docenten participeren in het onderzoek van meerdere

kenniskringen. De opleiding kan meer duiden dat zij zich op dit punt onderscheidt van andere opleidingen en dat dit een specificering biedt ten opzicht van het landelijke profiel. . Ook ziet het panel het belang dat de opleiding hecht aan de 'soft skills' als onderscheidend van Bedrijfskunde agribusines opleidingen. De opleiding boekt goed resultaat op deze aspecten, bijvoorbeeld de aandacht voor wendbaarheid, creativiteit, flexibiliteit, veelzijdigheid, zelfstandigheid en praktijkgerichtheid. Naar mening van het panel onderscheidt de opleiding zich hier duidelijk mee ten opzichte van andere opleidingen. Het panel geeft de opleiding ter overweging mee om deze kenmerkende aspecten (verbondenheid lectoraten en aandacht voor soft skills) nadrukkelijker te beschrijven in de eigen eindkwalificaties, als eigen aanvulling op de landelijke kwalificaties.

Borging aan het beroepenveld

De opleiding heeft veel contact met het beroepenveld en onderzoekt regelmatig of de beoogde leerresultaten overeenkomen met ontwikkelingen in het beroepenveld. Minimaal eens per twee jaar vindt er een werkveldscan plaats, waarbij een brede selectie van alumni én hun leidinggevendenden wordt geïnterviewd over ontwikkelingen in het werkveld en de actualiteit van het curriculum. Bevindingen van deze contacten en werkveldscans neemt de opleiding mee in de programmaontwikkeling en bespreekt ze in het landelijk overleg. De opleiding meent dat een aantal landelijke kwalificaties te ambitieus zijn geformuleerd. Een nuancering naar het niveau van een startbekwaam professional is nodig. Daarnaast gaan ontwikkelingen in het beroepenveld zo snel dat ze niet allemaal door begrippen en vaardigheden kunnen worden gedekt. Kwalificaties als wendbaarheid, creativiteit en flexibiliteit zullen wat de opleiding betreft meer aandacht moeten krijgen in de landelijke eindkwalificaties. Het panel adviseert dit ook zelf door te zetten en zo tot een meer eigen profilering te komen en zich te positioneren ten opzichte van andere agribusiness opleidingen. De aandacht voor soft skills sluit aan bij de wensen van alumni en het werkveld, waar wordt aangegeven dat deze vaardigheden het verschil kunnen maken in het werkveld.

Standaard 2 Onderwijsleeromgeving

Het programma, de onderwijsleeromgeving en de kwaliteit van het docententeam maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde leerresultaten te realiseren.

Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel op het gebied van de onderwijsleeromgeving. De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **goed**.

Conclusie

Het panel treft op beide locaties een goede en uitdagende leeromgeving aan. Het programma, de voorzieningen en het docententeam vormen samen een leeromgeving waarmee de eindkwalificaties goed worden gerealiseerd. De inhoud van het programma en het leerplan zijn duidelijk gekoppeld aan de eindkwalificaties en het didactisch concept is goed vormgegeven. Het panel concludeert uit de gesprekken met studenten en alumni dat zij de ontwikkeling van zelfstandig werken naar zelfverantwoordelijk leren duidelijk ervaren. Ook de opzet van het programma zoals het tweejarenplan, waarbij studenten in Venlo een persoonlijk ontwikkelplan voor de laatste twee jaren maken, geeft volgens het panel duidelijk aan dat het zelfverantwoordelijk leren goed is vormgegeven.

Het panel ziet dat de bedrijven en instellingen uit de agri-foodsector continu bij de opleiding wordt betrokken en constateert dat de actualiteit en beroepsgerichtheid van het programma zeer goed is. Dit blijkt ook uit de gesprekken; studenten geven aan dat ze voortdurend in aanraking komen met de agri-foodsector, alumni geven aan goed voorbereid te zijn op hun eerste functie in de agri-foodsector. De cijfers van de nationale studenten enquête en de hbo-monitor bevestigen dit beeld. Uit eigen onderzoek blijkt bovendien dat bijna alle studenten binnen zes maanden na afstuderen een passende baan heeft gevonden. De goede begeleiding tijdens de studie speelt hierbij een belangrijke rol. Elke student wordt gedurende alle vier jaren door dezelfde coach in zijn of haar ontwikkeling begeleid. Bovendien treft het panel op beide locaties een capabel, veelzijdig en betrokken docententeam aan dat voor studenten goed benaderbaar is. Het panel merkt op dat docenten oog hebben voor de student en voor elkaar.

Onderbouwing

Inhoud en vormgeving

Het panel constateert dat de eindkwalificaties leidend zijn voor de inhoud van het programma. Het panel is het eens met de brede oriëntatie op de bedrijfskunde en de agri-foodsector. Zowel de plantkundige, de dierlijke als de foodsector en alle functionele bedrijfskundige gebieden, zoals HRM, logistiek, marketing, financiën en recht, komen in de eerste twee leerjaren aan bod. Studenten vinden deze brede oriëntatie op de agri-foodbusiness zeer waardevol. Sommige studenten missen de diepgang in de eerste leerjaren. Het programma biedt volgens het panel in het derde en vierde jaar goede mogelijkheden voor bedrijfskundige profilering en voor specialisatie in een bepaalde agri-foodsector.

Het panel onderschrijft de ontwikkeling van zelfstandig werken naar zelfverantwoordelijk leren. In de eerste twee leerjaren vindt het leren plaats onder begeleiding en toezicht van de opleiding. De laatste twee leerjaren biedt ruimte aan de student voor een individueel programma vanuit een duidelijk beeld op de gewenste ontwikkeling. De algemene managementvaardigheden krijgen hierbij volgens het panel continue aandacht. Dit is zowel in specifieke modules, zoals Professionele Ontwikkeling en Coaching als projectmodulen, stages en de Beroepsopdracht.

De opleiding kent drie leeromgevingen. De locatie Den Bosch heeft één leeromgeving. De locatie Venlo heeft een Nederlandstalige en een Engelstalige leeromgeving. Zie bijlage drie voor de schematische overzichten.

In Den Bosch heeft het eerste jaar een oriënterende en selecterende functie. De propedeuse is opgebouwd uit bedrijfskundige basisvakken en oriëntatie op de agri-foodsector. Tijdens het locatiebezoek heeft het panel een beurs bezocht, waarbij eerstejaars studenten presenteerden hoe zij de agri-foodketen van een bepaald agri-product hadden verkend. De verdieping en toepassing in het tweede jaar vindt met name plaats in projectmodulen, waarbij bedrijfskunde en agri-food zijn geïntegreerd. In het tweede semester van dit jaar is een eerste specialisatie door middel van keuzemodulen in één van de bedrijfskundige profielen mogelijk. In het derde jaar gaat de individuele profilering en praktijk ervaring door tijdens de stages en de minor. Het vierde jaar staat in het teken van integratie en professionalisering. De bedrijfskundige specialisatie behandelt een integraal thema zoals E-business of Bedrijfsontwikkeling & Bedrijfsadvies. De Beroepsopdracht richt zich bovendien op het professioneel handelen van de student.

In Venlo zijn aan de hand van de eindkwalificaties zes leerlijnen geformuleerd die in het programma en de modules een plek hebben gekregen. In beide leeromgevingen komen deze leerlijnen in oplopend niveau aan de orde. Het betreft de leerlijnen Ondernemerschap en management, Financieel management, Agribusiness, Onderzoeksvaardigheden, Communicatie en samenwerken en Internationalisering. De propedeuse staat ook in het teken van bedrijfskundige basis en kennismaking met de agri-foodsector. Het onderwijs in het tweede jaar is meer geïntegreerd en projecten worden in opdracht van een bedrijf uitgevoerd. Voorbeelden hiervan zijn Ondernemen, Onderzoek in bedrijf en International Business. In het tweede jaar schrijven studenten een persoonlijk tweejarenplan voor jaar drie en vier en kiezen ze zelf hoe ze deze jaren inrichten. Ze krijgen hierbij ondersteuning en de plannen worden door een commissie beoordeeld.

Het panel constateert dat in Den Bosch de eerste studiejaren meer zijn gericht op het aanbrengen van de algemene theoretische basiskennis, waar het onderwijs te Venlo direct gericht is op de praktijk en het werkveld (lintstage en ketenstage). In Den Bosch lijkt in de eerste jaren meer focus te liggen bij de kennisbasis. In Venlo wordt de kennisbasis meer gespreid via de leerlijnen aangebracht en eerder gekoppeld aan praktijkervaring. Studenten worden (op een gezonde manier, netwerk georiënteerd) snel in het diepe gegooid en gaan aan de slag voor 'echte' bedrijven. Het panel is er wel van overtuigd dat beide opleidingen de vereiste leerlijnen en theoretisch kader dekken. De wijze waarop verschilt en daarmee kunnen beide opleidingslocaties ook van elkaars sterkten leren.

Praktijk

Het panel is het ermee eens dat ervaringsleren een belangrijk uitgangspunt is voor de leeromgeving en vindt het een krachtige manier van leren. De agri-foodsector is nauw betrokken bij de opleiding en praktijkleren vormt een groot aandeel in het onderwijs. Studenten nemen vanaf dag 1 kennis van de beroepspraktijk.

Het panel is enthousiast over de prominente rol van de praktijk in het onderwijs. In het programma komt de driehoek studenten, docenten en bedrijfsleven sterk naar voren. Bedrijven uit de agri-foodsector verzorgen regelmatig gastlezingen. Studenten gaan regelmatig op excursie, organiseren zelf ook excursies en ontwikkelen daarmee snel een eigen netwerk. In Venlo is het netwerkboekje, waarmee studenten meer bewust al hun netwerkcontacten in kaart brengen, hiervan een concreet resultaat. Projecten zijn afkomstig uit de praktijk en tijdens stages is het contact met het bedrijfsleven ook intensief. De bedrijven geven tijdens het locatiebezoek aan dat voor hen zo een win-win-situatie ontstaat; door hun participatie ontstaat er een actuele en activerende leeromgeving, waarin professionals worden opgeleid die goed aansluiten op de behoefte van het bedrijfsleven. In Venlo hebben bedrijven zich als partner aan de opleiding verbonden. Ze zijn 'preferred partner' als het gaat om stages, opdrachten en vacatures. De nauwe en intensieve samenwerking heeft een bijkomend voordeel dat opdrachten altijd 'dagvers' zijn, zoals een docent tijdens het locatiebezoek in Den Bosch opmerkte.

Internationalisering

Internationalisering krijgt in het programma volgens het panel goed aandacht. In Venlo is de studentenpopulatie van de studierichting IFM internationaal, is het programma volledig Engelstalig en geven docenten ook aan dat internationalisering verder gaat dan taal- en uitwisseling. Bij de andere leeromgevingen komt de internationale agri-foodsector in de eerste twee jaren in thema's als Europese Agri-foodbusiness, International Trade en International Business aan de orde.

In het derde jaar doen alle studenten een buitenlandervaring op van minimaal 10 EC door een minor of een stage in het buitenland. Tijdens het locatiebezoek geven studenten aan dat de buitenlandervaring een waardevolle inhoudelijke toevoeging is en dat deze ervaring ook sterk bijdraagt aan de ontwikkeling van algemene managementkwalificaties.

Bij aanvang van de opleiding vindt er bij studenten een nulmeting plaats over de vaardigheden in de Engelse taal. Vervolgens wordt in de eerste twee jaar gericht gewerkt aan de ontwikkeling van de Engelstalige vaardigheden. Studenten uit Den Bosch pleiten tijdens het locatiebezoek voor meer continue aandacht in het tweede jaar en voor meer training in Engelse schrijfvaardigheden. Studenten in Venlo geven aan dat het niveau van Engels bij docenten wisselend is en versterkt mag worden.

Onderzoeksvaardigheden

Het opstellen en uitvoeren van een bedrijfskundig onderzoek in de agri-foodsector is één van de eindkwalificaties en komt in elk jaar van de opleiding aan bod. Zo staat de workshop 'een plan van aanpak in one day' uit het tweede leerjaar bij studenten uit den Bosch bekend als een zware en nuttige activiteit. In Den Bosch is onderzoeksvaardigheden niveau twee een voorwaarde om in het derde leerjaar op stage te kunnen gaan. Niveau drie wordt bij de uitvoering van de beroepsopdracht aan het eind van de opleiding bereikt. De opleiding in Venlo voegt een individueel onderzoek aan het afstudeerportfolio toe om onderzoeksvaardigheden op eindniveau aan te kunnen tonen. Het panel vindt deze toevoeging zinvol, omdat zij signaleert dat de

onderzoeksgerichtheid van de beroepsopdrachten varieert. Het panel constateert dat onderzoeksvaardigheden in meerdere studiejaar aan bod komen in het opleidingsprogramma. De opleiding kan de opbouw van de onderzoeksleerlijn meer verduidelijken, zoals werd bevestigd in de gesprekken met docenten en management. De opleiding kan daarbij mogelijk gebruik maken van de kennis van de lector agrofoodmarketing en de ervaringen vanuit de minor e-business.

Instream en studiebegeleiding

De opleiding kent een diverse instroom, studenten zijn van havo, vwo of mbo afkomstig. Om de verschillen in diversiteit te overbruggen wordt voor aanvang van de studie het schakelprogramma 'Young Professional Traject' aangeboden aan instroom uit het MBO. Het schakelprogramma betreft vooral Nederlands, Engels en Wiskunde. Het panel vindt dit een prima aanpak. Daarnaast biedt de opleiding cursussen aan die gericht zijn op deficiënties in vakkenpakketten.

Het panel vindt de studiebegeleiding op beide locaties uitstekend; de opleiding voelt op beide locaties aan als een warm bad. Elke student heeft een studieloopbaanbegeleider voor het gehele studietraject. Coachgesprekken over de persoonlijke ontwikkeling van de student vinden regelmatig plaats en er is veel aandacht voor de keuzes voor stages, minor, bedrijfskundige specialisatie en beroepsopdracht. Bij deze gesprekken wordt voortdurend de koppeling gelegd met de te verwerven eindkwalificaties van de opleiding. Het 'Tweejaarsplan' dat in Venlo aan het eind van het tweede jaar wordt opgesteld is hiervan een concreet voorbeeld. Bovendien heeft het panel gemerkt dat de informele begeleiding zeer laagdrempelig is; studenten kunnen afspraken plannen in de digitale agenda's van docenten.

Docententeam

Het panel treft op beide locaties een zeer gemotiveerd en betrokken docententeam aan. Docenten op beide locaties werken met enthousiasme aan het invoeren en verbeteren van de programma's. Uit de teamoverzichten blijkt dat beide teams beschikken over een evenwichtige mix van theoretische expertise en praktijkervaring. De docent-studentratio is met een waarde van rond de vijftien studenten per FTE op beide locaties zeer gunstig. Volgens het panel creëert dit een prima situatie om een goede leeromgeving in te richten en uit te voeren. De intensieve begeleiding van studenten en de grote betrokkenheid van docenten veroorzaken desondanks een gevoel van stevige werkdruk.

Scholing gebeurt vooral via de HAS Academy. Alle docenten hebben de Basis cursus Didactiek gevolgd en allen zijn BKE geschoold. Kennisdeling en intervisie vinden plaats tijdens studiedagen die vier keer per jaar plaatsvinden. Daarnaast vindt er één keer per jaar een HAS-brede studiedag plaats. Het panel signaleert dat de bereidheid om binnen het team samen te werken erg goed is. Deze samenwerking is in de fase van ontwikkelen en implementeren van groot belang. Het panel pleit voor de volgende fase van uitvoering en bijstelling dat de docenten scherp naar elkaar blijven om zo de nieuw ontwikkelde programma's voortvarend te blijven verbeteren.

Opleidingsspecifieke voorzieningen

Het panel vindt de voorzieningen op beide locaties van goede kwaliteit. Beide locaties bevinden zich op loopafstand van een treinstation. Er zijn op beide locaties voldoende onderwijsruimtes en studentwerkplekken. De ICT faciliteiten zijn recent vernieuwd. Studenten komen in alle studiejaar intensief in aanraking met bedrijfsleven door excursies, gastcolleges, projecten en

opdrachten. Daarnaast is in Den Bosch op initiatief van het lectoraat Agri-food Marketing een Consumerlab ingericht. Dit is een leeromgeving voor hbo-studenten en ondernemers met faciliteiten voor consumentenonderzoek en co-creatie. Volgens het panel een waardevolle toevoeging voor de leeromgeving van deze opleiding, met een meer zakelijke uitstraling. In Venlo maakt de opleiding, door de nauwe samenwerking met het bedrijfsleven, ook gebruik van externe voorzieningen en ruimten.

Standaard 3 Toetsing

De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing.

Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel op het gebied van de toetsing. De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **voldoende**.

Conclusie

Het panel vindt de toetsing van voldoende niveau. De opleiding hanteert voor het toetsplan het HAS-brede toetsbeleid. Toetsing is een integraal en richtinggevend onderdeel van het leerproces. Het panel heeft een aantal toetsen bestudeerd en merkt op dat de toetsen uit het tweede jaar met name in Den Bosch meer toepassingsgericht kunnen zijn. Toetsen van de bedrijfskundige specialisaties zijn van een goed niveau. Het panel heeft ook beoordelingen bestudeerd en meent dat de onderbouwing bij de beoordelingen beter kan. De onderbouwing varieert in omvang en de relatie met de beoordeling is niet altijd duidelijk. Studenten ervaren enig verschil in de gehanteerde beoordelingscriteria. Docenten geven aan dat ze criteria gezamenlijk opstellen en dat ze beoordelingen regelmatig kalibreren. Het panel adviseert dit samen met de ontwikkeling en het gebruik van toetsmatrijzen en rubrics verder door te zetten en de toetsmatrijzen en rubrics ook aan studenten ter beschikking te stellen, zodat zij beter begrijpen waarop zij beoordeeld worden.

De borging van de toetskwaliteit en het toezicht op de toetsing is volgens het panel voldoende. De examencommissies controleren het eindniveau en de dossiers op compleetheid. De borging en het toezicht zijn gericht op het ontwikkelen en verbeteren van de toetsing. Het panel merkt op dat de examencommissie op beide locaties relatief dicht op het onderwijs zit, dit maakt onafhankelijk opereren lastiger. In Den Bosch zijn in het afgelopen jaar de beroepsopdrachten, de eindopdrachten van de opleiding, van alle zij-instromers en van vijf beroepsopdrachten van de voltijd opleiding inhoudelijk gecontroleerd door de examencommissie. In Venlo worden checks uitgevoerd op de volledigheid van de afstudeerdossiers. In studiejaar 2018 -2019 gaat de examencommissie ook een inhoudelijke controle van de afstudeerdossiers uitvoeren. Het panel vindt deze inhoudelijke steekproef passend. Het panel pleit ervoor dat de examencommissie een meer onafhankelijke positie inneemt, zodat verantwoording en borging autonoom en scherper plaats kunnen vinden. De borging en het toezicht kunnen, na de pioniersfase, in Venlo, een meer formeel karakter krijgen naast de nu vaak docent-adviserende rol. Het panel adviseert daarbij de toetscommissie meer in stelling te brengen. In Venlo kan de examencommissie worden versterkt met verdere SKE-scholing.

Onderbouwing

Toetsbeleid

De opleiding hanteert het HAS-brede toetsbeleid waarbij toetsing een integraal en richtinggevend onderdeel vormt van het leerproces. Bij de start van de opleiding is er sprake van

oriëntatie, selectie en verdieping. De bijbehorende toetsing is vooral individueel en toetst de kennis, vaardigheden en houding afzonderlijk van elkaar. De laatste fase van de opleiding staat in het teken van profilering, integratie en professionalisering. De toetsing is in deze fase vooral geïntegreerd en beroepsgericht. Naarmate de opleiding vordert nemen de formatieve toetsmomenten toe conform het didactisch concept van zelfstandig werken naar zelfverantwoordelijk leren.

Het HAS-brede toetsbeleid kent een compensatieregeling en hanteert hierbij het bodemcijfer 4,0. Het panel had voorafgaand aan het locatiebezoek twijfels over dit lage bodemcijfer, evenals de examencommissie in Den Bosch. Tijdens het locatiebezoek blijkt dat deze regeling goed werkbaar is voor docenten. Doordat docenten specifieke eisen stellen aan onderdelen van een module, is er zekerheid dat studenten wel de gewenste vakinhoud en niveaus behalen binnen een module. Studenten verschillen van mening over de compensatieregeling en het bodemcijfer, maar zijn over het algemeen positief. Het panel gaat hierin mee, omdat de statistieken laten zien dat ondanks een relatief lage uitval in het eerste jaar, het opleidingsrendement en de werkgelegenheid onder alumni uitstekend is.

Toetskwaliteit

Het panel heeft toetsen ingezien en vindt de toetsen van voldoende tot goed niveau. De integrale afsluitende toetsen onder praktijkomstandigheden, zoals in Den Bosch op elk niveau plaats vindt, is volgens het panel een prima toetsing. Het systematisch integreren van feedback en feed forward zoals in Venlo plaats vindt, is volgens het panel ook zeer passend bij het didactische concept van de opleiding. De toetsen van de bedrijfskundige specialisaties in Den Bosch en de Minor O&I in Venlo zijn van een goede kwaliteit en van een goed niveau. De toetsen uit het tweede jaar zijn vooral erg basaal kennisgericht en mogen wat het panel betreft meer gericht zijn op het toepassen van kennis.

Volgens het panel zijn de toetsen valide. De toetsen die zijn ingezien sluiten aan bij het leerproces en bij de beoogde leerresultaten van de opleiding. De toetscriteria zijn gerelateerd aan de leerdoelen en sluiten aan op de drie niveaus afgeleid van de landelijke eindkwalificaties. Indien van toepassing vraagt de opleiding aan opdrachtgevers en stagebieders advies over de beoordeling.

Door het brede en multidisciplinaire karakter van de opleiding zijn vaak meerdere docenten bij de toetsing en toetsconstructie betrokken en wordt zo het meer-ogen principe als regel toegepast. Alle docenten zijn BKE gecertificeerd en dit leidt ertoe dat toetsen regelmatig onderwerp van gesprek zijn en dat de kwaliteit van de toetsen is verbeterd. Het panel merkt op dat de feedback en feed forward in omvang variëren en dat de relatie met het cijfer niet altijd even duidelijk is. Docenten geven aan dat ze naast de schriftelijke feedback en feed forward ook veel mondeling terug koppelen, waardoor de relatie met het cijfer onduidelijk kan zijn. Toch pleit het panel voor een betere uniformiteit en kwaliteit van de feedback en feed forward. Docenten werken aan de uitwerking van toetsmatrijzen en rubrics voor alle toetsen van het programma. De rubrics kunnen wat het panel betreft in moduleboeken worden opgenomen, opdat studenten nog betere weten waarop zij beoordeeld worden. De opleiding kan met aanwezige BKE-ervaring de onderlinge afstemming na toetsafname nog iets aanscherpen.

Het panel vindt de transparantie van de toetsing goed. Studenten geven aan dat ze goed op de hoogte zijn van de toetsen en dat ze de toetsen zien als stimulans om actief met het onderwijs bezig te zijn. De toetsen met bijbehorende criteria zijn duidelijk beschreven in de OER toetsplan en moduleboeken. Er zijn voorbeeldtoetsen beschikbaar en beoordelingscriteria worden in het geval van integrale toetsen vooraf met studenten besproken. De opleiding heeft ook een goed oog voor individuele beoordelingen binnen groepsopdrachten, er zijn veel tussentijdse beoordelingen en er is intervisie binnen een groep. Studenten geven aan dat ze toetsen zien als stimulans om actief met de onderwijsactiviteit bezig te zijn. Dit past volgens het panel bij het didactisch concept en laat zien dat de opleiding er in slaagt om studenten naar zelfverantwoordelijk leren te krijgen.

Toezicht en borging

De opleiding heeft op beide locaties een eigen examencommissie. In Venlo heeft HAS Hogeschool één examencommissie ingesteld voor alle opleidingen van deze locatie. In Den Bosch heeft de opleiding BA een eigen examencommissie. Op beide locaties is één van de examencommissieleden SKE gecertificeerd en is een tweede lid gestart met de SKE certificering. Ook kennen beide commissies een extern lid van een andere opleiding. In de afgelopen twee studiejaar is in de professionalisering van de examencommissie geïnvesteerd. Sinds studiejaar 2017-2018 is in Den Bosch een toetscommissie ingesteld die het team ondersteunt en adviseert over de toetsing en werkt de examencommissie met een jaarplan.

Het panel constateert tijdens het locatiebezoek dat de examencommissie op beide locaties meer een partner dan een wakend oog van de opleiding is. De examencommissie heeft alle toetsen van het eerste en tweede jaar qua toetscyclus bekeken. Het panel heeft begrip voor deze meewerkende en meedenkende positie, omdat de opleiding op beide locaties volop in ontwikkeling is. Het panel adviseert om de toetscommissie meer in stelling te brengen en pleit voor een meer formele en onafhankelijke positie van de examencommissie in de nabije toekomst, zodat toezicht en borging autonomer en scherper plaats kunnen vinden en de examencommissie en ook de opleidingscommissie meer systemisch meer in positie kunnen worden gebracht. In Venlo kan de examencommissie worden versterkt met een extern lid, in het kader van 'vreemde ogen dwingen'. Ook kan het aandeel SKE/BKE geschoolde leden worden verhoogd. Het is niet duidelijk wanneer een dergelijk traject gepland staat.

Beide examencommissies onderzoeken voorafgaand aan de diplomering de volledigheid en correctheid van de dossiers, de beroepsopdracht en overige beroepsproducten. In Den Bosch onderzoekt de examencommissie inhoudelijk de beroepsopdrachten van alle zij-instroom studenten en steekproefsgewijs van de voltijds opleiding. Daarmee geeft de opleiding goed invulling aan een eerder advies om de output van de zij-instroom te monitoren. In Venlo gaat de examencommissie vanaf studiejaar 2018-2019 steekproefsgewijs afstudeerdossiers inhoudelijk beoordelen.

De opleiding signaleert zelf in haar zelfevaluatie rapport een aantal aandachtspunten, onder andere het archiveren en digitaliseren van toetsdossiers, de evaluatie van het aantal toetsmomenten en de toets-efficiëntie in de onderbouw, het opstellen van een gezamenlijke jaarkalender toets- en examencommissie en het verder ontwikkelen van toetsmatrijzen en rubrics. Het panel herkent deze punten en adviseert deze vooral door te zetten. Mogelijk kan het aantal toetsen in de onderbouw worden verminderd door meer toepassingsgericht te toetsen.

Standaard 4 Gerealiseerde leerresultaten

De opleiding toont aan dat de beoogde leerresultaten zijn gerealiseerd.

Dit hoofdstuk beschrijft de bevindingen, overwegingen en conclusies van het panel op het gebied van de gerealiseerde leerresultaten. De opleiding ontvangt voor deze standaard het oordeel **voldoende**.

Conclusie

Het panel is van mening dat de beoogde leerresultaten worden behaald in een combinatie van de eindwerken van de beroepsopdracht en de bedrijfskundige specialisatie. Het panel heeft een selectie van vijftien beroepsopdrachten bestudeerd. De beoordelingen zijn valide, de domeingerichtheid is voldoende en het eindniveau is voldoende. Het beroepsgerichte karakter van de beroepsopdracht leidt volgens alumni voor een soepele overgang van studeren naar werken. De opleiding kan volgens het panel in deze groepseindwerken het bedrijfskundige profiel meer benadrukken, door de studenten de aanbevelingen te laten onderbouwen vanuit een bedrijfskundige uitwerking met een aantal scenario's. De relatie met de eindkwalificatie ten aanzien van bedrijfskundig praktijkonderzoek verdient volgens het panel aandacht. In de beoordelingsformulieren zijn de criteria voor praktijkonderzoek vooral procesgericht. Een individueel bedrijfskundig onderzoek zoals dat in Venlo is opgenomen in het afstudeerportfolio, is volgens het panel een prima aanvulling om deze kwalificatie te kunnen beoordelen. Daarmee kan de student meer diepgang aangeven en mogelijke impact van een bedrijfskundige oplossing en is er ook mogelijkheid om studenten meer individueel te beoordelen.

De functiespecifieke kwalificaties komen in de bedrijfskundige specialisatie voorafgaand aan de beroepsopdracht aan de orde op het gewenste eindniveau. Het panel heeft tijdens het locatiebezoek specialisatie eindproducten en toetsen in Den Bosch en afstudeerportfolio's in Venlo bestudeerd. De functiespecifieke bedrijfskundige kwalificaties komen in deze programmaonderdelen duidelijk naar voren. Het afstudeerportfolio is bovendien een goede vorm voor een compleet beeld van de geleerde leerresultaten per individuele student.

Het werkveld is tevreden over deze opleiding die voldoet aan de grote vraag naar brede bedrijfskundigen die thuis zijn in de agri-foodsector in de regio's van Den Bosch en Venlo. Alumni en werkveldvertegenwoordigers geven aan dat de opleiding goed aansluit op het beroepenveld. Dit is ook terug te zien in de statistieken: afgestudeerden vinden, uitzonderingen daargelaten, allemaal in korte tijd een functie op hbo-niveau.

Onderbouwing

Realisatie eindniveau

De eindkwalificaties van Bedrijfskunde en Agribusiness komen in verschillende programmaonderdelen tot het eindniveau. Op beide locaties bestaat de tweede helft van het

vierde jaar uit de Beroepsopdracht. Dit is een HAS-breed onderwijselement, waarbij een opdrachtgever in een commercieel zakelijke relatie een eindresultaat afneemt van de HAS. De opdracht is bij voorkeur multidisciplinair en wordt doorgaans uitgevoerd door een groep van meerdere studenten. De beroepsmatige setting maakt de opdracht authentiek en is een goede oefening voor het werken in de praktijk. Door het commerciële karakter is extra begeleiding mogelijk en kunnen de algemene managementvaardigheden goed individueel worden gevolgd en beoordeeld.

In Den Bosch gaat de Bedrijfskundige Specialisatie vooraf aan de Beroepsopdracht. Dit onderdeel van de afstudeerfase heeft een omvang van 30 EC en bestaat uit kennisverdieping, beroepsgerichte vaardigheidstraining en een integraal bedrijfskundig traject. De domein specifieke eindkwalificaties, één van de bedrijfskundige of de verbrede managementkwalificatie worden in dit onderdeel op het eindniveau gebracht en getoetst.

In Venlo kiezen studenten tenminste één van de specialisaties; Ondernemen & Financiering of Ondernemen & Innoveren. De binnenlandstage en buitenlandervaring maken deel uit van het afstudeerprogramma. Aan het eind van de opleiding stelt elke student een afstudeerportfolio samen en toont zo aan dat hij klaar is om af te studeren. In een eindassessment presenteert elke student het afstudeerportfolio en licht de gemaakte keuzes en de ontwikkeling in de afstudeerfase toe. Het eindniveau wordt zo in zijn geheel beoordeeld.

Gerealiseerd eindniveau

Uit de selectie van vijftien beroepsopdrachten, die door het panel zijn bestudeerd, blijkt dat de beoogde leerresultaten worden gerealiseerd. De beoordeling is valide, de domeingerichtheid is voldoende en het eindniveau is voldoende. Het panel plaatst enkele kanttekeningen bij de beroepsopdracht. Studenten werken doorgaans in een groep aan een door de HAS aangereikte praktijkopdracht vanuit een bedrijf. De uitwerkingen zijn breed van karakter, beschrijvend van aard en leiden in een aantal bestudeerde opdrachten tot een beperkt aantal algemene aanbevelingen. Het panel is van mening dat de opdracht verder mag gaan dan algemene aanbevelingen. Een uitwerking in scenario's, waarbij de bedrijfskundige aspecten worden meegenomen, zijn wat het panel betreft passend bij deze opleiding en het geeft opdrachtgevers beter inzicht in de haalbaarheid of de risico's van een bepaalde oplossingsrichting. Het panel vraagt zich daarnaast af of in de beroepsopdracht de onderzoeksvaardigheden goed naar voren kunnen komen. Deze onderwerpen zijn tijdens het locatiebezoek aan het docententeam voorgelegd. Het team geeft aan dat de onderzoeksmethodiek een wezenlijk onderdeel is van de opdracht en dat de doorwerking naar bedrijfskundige scenario's niet altijd binnen de afspraken met de opdrachtgever vallen. Het panel adviseert om studenten daar toch meer aandacht aan te laten besteden.

Van de bedrijfskundige specialisaties zijn tijdens het locatiebezoek producten en toetsen ingezien. Het panel vindt dit programmaonderdeel valide, van een goed niveau en een waardevolle aanvulling op de beroepsopdracht omdat juist daar de bedrijfskundige kwalificaties tot uiting komen op het eindniveau per individuele student.

Het eindassessment in Venlo waarbij met behulp van een afstudeerportfolio de laatste fase van de opleiding in het totaal wordt beoordeeld is volgens het panel een uitstekende toevoeging op de afzonderlijke beoordelingen. De student toont aan welke ontwikkelingen zijn doorgemaakt in

de laatste twee jaar van de opleiding en reflecteert op zijn eigen ontwikkeling. Zo ontstaat een duidelijk overzicht van de bereikte eindkwalificaties en van het niveau waarop ze zijn afgesloten.

Werkveldervaringen

Bij evaluaties geven opdrachtgevers van stages en beroepsopdrachten aan dat ze tevreden zijn over de beroepsopdracht en over het functioneren van de student in het bedrijf. Ze geven aan dat eindwerkstukken in vergelijking tot collega-opleidingen van goed niveau en hbo-waardig zijn.

Alumni-onderzoek laat zien dat studenten nagenoeg allemaal en in korte tijd een functie op hbo-niveau vinden. Werkveldscans laten zien dat afgestudeerden goed voorbereid zijn op hun werk.

De brede en degelijke basiskennis, de professionaliteit en de betrokkenheid van de afgestudeerde worden gewaardeerd. Doorstudeerders halen binnen een redelijke termijn een masterdiploma.

In Venlo hebben de eerste afgestudeerden een baan of studeren aan een masteropleiding. De verwachtingen over de voorbereiding op de beroepsloopbaan en het baanperspectief zijn bij de opleiding positief.

Eindoordeel over de opleiding

Oordelen op de standaarden

Het visitatiepanel komt tot de volgende oordelen op de standaarden:

Standaard	Oordeel
<i>Standaard 1 Beoogde leerresultaten</i>	Goed
<i>Standaard 2 Onderwijsleeromgeving</i>	Goed
<i>Standaard 3 Toetsing</i>	Voldoende
<i>Standaard 4 Gerealiseerde leerresultaten</i>	Voldoende

Het panel treft in alle geledingen enthousiasme (docenten, studenten, alumni, werkveld, management) en een gevoel van verbondenheid. Het is een opleiding die staat, geworteld is in het werkveld en waar het voor studenten goed toeven is in een uitdagende leeromgeving. Men kent elkaar en ziet om naar elkaar. De opleiding profileert zich als breed bedrijfskundig en praktijkgericht in de agri- en foodsector, maar kan daar een nog specifieke eigen inhoudelijke focus aan geven.

De opleiding voldoet in de basis aan de beoogde kwaliteitseisen. De inrichting van het curriculum krijgt per locatie een andere focus. In Venlo is men meer gericht op netwerk-creatie en op de aansluiting op de wensen van de netwerkrelaties (bedrijven) en gaan studenten vanaf de start de praktijk in. In Den Bosch kiest men voor een meer traditionele aanpak met meer aandacht voor een brede theoretische kennisbasis in de eerste studie jaren.

Met de nieuwe opzet van de eindfase heeft de opleiding duidelijker aangegeven dat studenten de bedrijfskundige kwalificaties zelfstandig behalen op eindniveau via de bedrijfskundige specialisatie (Den Bosch) en via de toetsing van het individuele portfolio (in Venlo) naast de beroepsopdrachten. Dit is een duidelijke verbetering.

Ten aanzien van internationalisering heeft de opleiding wensen, maar niet voldoende (internationale) diversiteit binnen het docentenkorps. Tevens is de organisatie (vooralsnog) niet ingericht op het ontvangen van grote groepen internationale studenten. Daarvoor zijn meer investeringen nodig in het verder ontwikkelen van het internationale netwerk, cultuur (diversiteit)meer (actieve) docentmobiliteit (inkomend en uitgaand) en verder verstevigen van professionalisering ten aanzien van de Engelse taal.

Het visitatiepanel beoordeelt de kwaliteit van de bestaande hbo-bacheloropleiding Bedrijfskunde en Agribusiness van HAS Hogeschool als **voldoende**.

Aanbevelingen

Het panel geeft de opleiding de volgende aanbevelingen mee ter ondersteuning van de verdere ontwikkeling:

Algemeen

- Het panel is van mening dat de opleiding trots mag zijn op wat wordt gepresteerd. Wel kan de opleiding haar specifieke aandachtspunten en eigen profilering nog duidelijker benoemen en bewuster inzetten.

Standaard 1

- De opleiding kan overwegen om zich duidelijker profileren op de aandacht die wordt gegeven de soft skills en de meerwaarde van de connecties met lectoraten. Dit kan door deze aspecten specifiek in eigen eindkwalificaties op te nemen als aanvulling op de landelijke kwalificaties. De opleiding kan daarmee haar profilering en positionering binnen de groep van Bedrijfskunde agribusines opleidingen bekrachtigen.

Standaard 2

- De opleiding biedt met de beide locaties een gevarieerd onderwijsprogramma en keuzemogelijkheden voor studenten. Het leidt de studenten, tot grote tevredenheid van het werkveld, op tot startbekwame professionals. De opbouw en samenhang van de curricula kan duidelijker en explicieter worden benoemd. Beide locaties kunnen daarbij ook van elkaars sterke punten leren, zoals bijvoorbeeld de voorbereiding op de studiekeuzes voor de studiejaren 3 en 4. De opgedane ervaring in Venlo met co-creatie bijvoorbeeld kan van nut zijn voor het opleidingsprogramma in Den Bosch. Ervaringen met nieuwe onderwijsmethoden en actuele ontwikkelingen (Big data, Hackatons, Block Chain, ERP etc.) kunnen tussen beide locaties worden uitgewisseld.
- Het panel adviseert om de ontwikkeling van de onderzoeksleerlijn verder door te zetten en daarbij de verbinding met de lectoraten te benutten.
- Als de opleiding verder haar ambities rond internationalisering en globalisering wil gaan waarmaken, is een sterkere beheersing van de Engelse taal nodig.

Standaard 3

- De examencommissie, de opleidingscommissie en de curriculumcommissie kunnen beter in onderlinge samenhang systemisch in positie worden gebracht met aandacht voor de onafhankelijke rol van de examencommissie.
- De opleidingscommissie is zich nog onvoldoende bewust van de instemmende bevoegdheid. Een goede samenwerking met en positie van de OC kan tot meerwaarde van de opleiding zijn.
- Het panel adviseert de ontwikkeling van toetsmatrijzen en rubrics verder door te zetten en deze ook ter beschikking te stellen aan studenten. Op die wijze weten studenten beter welke eisen worden gesteld en hoe zij zich kunnen voorbereiden.
- Docenten kunnen naar de studenten duidelijker onderscheid maken tussen de feedback en de feed forward die wordt gegeven bij projectopdrachten en -beoordelingen.

Standaard 4

- De opleiding kan beter duiden en borgen hoe de individuele student op eindniveau wordt getoetst in welke afstudeereindwerken. Veel aandacht gaat uit naar de Beroepsopdracht, die niet individueel is en ook voor een groot deel is gericht op soft skills, onderzoek en samenwerkingsvaardigheden. De beroepsopdrachten die het panel vanuit de oude afstudeerfase heeft gezien, wegen zwaar in het totale eindoordeel. De werkstukken gaan in op relevante vraagstukken uit het werkveld, maar tonen niet altijd de gewenste diepgang per individuele student op de bedrijfskundige kwalificaties. Het panel adviseert om studenten daar meer de bedrijfskundige en financiële scenario's te laten uitwerken opdat de opdrachtgevers ook meer gerichte adviezen krijgen over haalbaarheid en financiële investeringen en risico's.
- De in de nieuwe afstudeerfase opzet ingevoerde specialisatieopdracht te Den Bosch en de portfoliotoetsing in Venlo zijn duidelijke verbeteringen voor het aantonen van de individuele toetsing van de eindkwalificaties op eindniveau. De opleiding kan dit duidelijker uitleggen naast de rol van de beroepsopdracht en wat de rol van de bedrijfskundige en de onderzoeksvaardigheden is in de hele afstudeerfase. De onderzoeksvaardigheden kunnen in de eindwerken beter tot uiting komen.
- Het panel adviseert de opzet van alumni beleid om daarmee het gerealiseerd eindniveau te blijven monitoren, zeker voor de jonge opleiding te Venlo.

Bijlagen

Bijlage 1 Bezoekprogramma

19 april: Venlo		
12.00-12.30	pitch met rondleiding	Drs. Mariëlle Geelen, opleidingsdirecteur Ir. Ing. Esther Vennekens, opleidingscoördinator BV/IFM
12.30-13.30	lunch en documentenstudie van Venlo	
13.30-14.15	Studenten	Roxanne Willems - VWO – 4 ^e jaars Sep Vestjens – HAVO – 4 ^e jaars Martijn Rambags – HAVO – 3 ^e jaars Jens van Bree – HAVO – 2 ^e jaars Thijs Swinkels - MBO – 1 ^e jaars
14.30-15.15	Docenten	Ing. Carel van Acht AA, bedrijfseconomische vakken, Ir. Marjolein de Bruin, internationale economie en internationale landbouw-vakken, Ir. Peter van Gastel MSc, marketing en sales-vakken tweejaarsplancommissie (BV en IFM), Wilfried Geurts AA RB, bedrijfseconomische vakken Ing. Annemarije van Hoek MSc, diergerelateerde vakken (IFM) Drs. Shirley Reijnt, bedrijfseconomische vakken Ing. Peter Roelofs, agro-food-ketens en agri-food-chains, onderzoek Ing. Henk van de Ven, bedrijfseconomische vakken
15.30-16.15	Opleidingscommissie met studentleden, Examencommissie	Ir. Marjolein de Bruin, lid opleidingscommissie IFM Drs. Shirley Reijnt, voorzitter opleidingscommissie IFM Ing. Peter Roelofs, lid opleidingscommissie BV Colette van Hout, student-lid OC BV (3e jaars) Jim van Schaik, student-lid OC BV (2e jaars) Niels van der Cruijzen, student-lid OC BV (4e jaars) Anouk Nijssen, student-lid OC BV (3e jaars) Ing. Giel Krutzer, voorzitter examencommissie Venlo
16.30-17.15	Werkveld en alumni	Werkveld: Michiel Geraedts – Arvalis Jos Deckers – DSV Zaden Ron Bussemakers – Rabobank Thijs Gipmans – Gipmans Monique Jenneskens Alumni: BBA. Dominique Troisfontaine – ABAB BBA. Luuk Winkelmolen – fokbedrijf Mts. Hendrikx-van de Laak BBA. Stan de Riet - Aldi BBA. Roy Kuenen – DSV Zaden
19.30	Panel bezoekt ouderavond met beurspresentatie door eerstejaars studenten in Den Bosch	

20 april Den Bosch		
8.30- 8.50	Pitch met management en bedrijfsleven	MBA Martine Overdijk-Kerkhoff, opleidingsdirecteur BSc. Maarten van Eeuwijk, coördinator opleidingsprogramma Drs. Joost Ekels, marketing Ir. Ronald Sol, alg. economie Ing. Jan van der Zon, marketing, marktonderzoek, ondernemerschap Ir. Ge-anneke Hof, HRM, coaching, onderwijskunde Co-Anne van Waaij Tom Rossen Rens van Berkel
8.50-10.15	Documentenstudie	
10.15-11.00	Studenten met studenten opleidingscommissie	William van Genugten – HAVO-BA4 Sanne van Leijzen – MBO-BA4 Charlotte Huijsmans –MBO-BA3 Rory Ruiter – MBO- BA3 Melanie van Noord- HAVO –BA2 Thijs van de Water – HAVO- BA2 Noud Baetsen – MBO-BA1 Gert-Jan van Heusden – HAVO-BA1
11.15-12.00	Docententeam	Ir. Arie Broere, marketing modulen Drs. Claudy Claus, logistieke modulen Ir. Ge-anneke Hof, groene modulen Drs. Joost Ekels, marketing modulen Ing. Patrick Sengers, bedrijfseconomie Dr. Henk Holwerda, wiskunde/statistiek
12.00-12.45	Lunch	
12.45-13.30	Examencommissie, toetscommissie en opleidingscommissie	Dr. Suzan van Ierland, secretaris examencommissie, SKE Drs. Laurens van der Leij, voorzitter examencommissie Drs. Annette van Kooten, extern lid examencommissie Ing. Patrick Sengers, lid toetscommissie, SKE Ing. Jan van der Zon, lid opleidingscommissie Ing. Leo Jansen, BKE-assessor
13.45-14.30	Managementteams Den Bosch en Venlo	Drs. Mariëlle Geelen, opleidingsdirecteur Ir. Ing. Esther Vennekens, opleidingscoördinator BV/IFM Ir. Peter van Gastel MSc, opleidingscoördinator IFM/BV Ing. Annemarije van Hoek MSc, opleidingscoördinator IFM MBA Martine Overdijk-Kerkhoff, opleidingsdirecteur Ing. Leo Jansen, coördinator opleidingsorganisatie BSc. Maarten van Eeuwijk, coördinator opleidingsprogramma
14.30-14.45	Thee/Koffie	
14.45-15.30	Werkveld en Alumni	Alumni:BBA. Siebe van de Crommert, juli 2017 Msc. Carolien Kloosterman, juli 2016 BBA. Ingrid Bohmer, november 2016 BBA. Roy Sevriens, juli 2014 BBA. Henk Jan de Kat, juli 2012 Werkveld: Edith Spruit – Bakker Barendrecht Ruud Peek – ForFarmers Theunis Mulders – Van Oers Advies Jan Leensen- Jumbo Erik Elgersma- FrieslandCampina
15.30-16.30	Beoordelingsoverleg panel	
16.30-16.45	Terugkoppeling	

16.45-17.30	Ontwikkelgesprek over flexibel en adaptief onderwijs en meer internationale studenten naar Venlo	Mariëlle Geelen Henk Holwerda Annemarije van Hoek Peter van Gastel Esther Vennekens Martine Overdijk-Kerkhoff Leo Jansen Maarten van Eeuwijk
-------------	--	---

Bijlage 2 Bestudeerde documenten

Landelijk Opleidingsprofiel Bedrijfskunde en Agribusiness, maart 2013
OER 1 HAS-breed 2017-2018
OER 2 studierichting bedrijfskunde Venlo 2017-2018
OER 2 studierichting International Farm Management Venlo 2017-2018
OER 2 opleiding BA locatie Den Bosch 2017-2018
HAS Toetsbeleid 2017-2020
BO-handleiding 2017-2018
Leerdoelen eindkwalificaties
Koppeling Eindkwalificaties en Dublin-descriptoren
Venlo:
Inhoudsbeschrijving modules
Afstudeerhandleiding
Filmpje eindassessment
Leer- en toetsprogramma BV en IV, 2017
Toetsplan BV en IV locatie Venlo 2016
Handleiding Tweejaarsplan
Handleiding Professionele Ontwikkeling 1, 2, 3 en 4
Jaarplanning examencommissie Venlo 2017-2018
Jaarverslag Examencommissie Venlo 2016-2017
Den Bosch
Leerdoelen per eindkwalificatie met niveaus
Expertise personeel BA
Modulebeschrijvingen
Rapport werkveldscan
Toelatings- en vrijstellingsregeling BA
Jaarverslag Opleidingscommissie
Toetsplan BA
Toetsprogramma
Factsheet NSE
Terugblik gerealiseerde verbeteracties t.a.v. de vorige visitaties
Notulen bijeenkomst afstudeerwerken collega-opleidingen
Jaarverslag Examencommissie

Bijlage 3 Schematisch overzicht

Locatie Den Bosch

Jaar	Blok 1	Blok 2	Blok 3	Blok 4
1	Bedrijfseconomie 1	Bedrijfseconomie 2	Logistiek 2	Agribusiness in praktijk
	Logistiek 1	Marketing 2	Agribusiness en Omgeving	
	Marketing 1	Oriëntatie Agri-foodsector	Agri-foodketens	
	Nederlands en Engels - coaching en activiteiten			
2	Onderzoeksmethoden en technieken	Analyse Bedrijfsprocessen	Strategisch Ondernemerschap	International Trade
	Europese Agri-foodbusiness			
	Mens en organisatie	Marktonderzoek	Keuze 1	Keuze 2
Coaching en activiteiten				
3	Binnenlandstage én buitenlandstage Minor (1 blok vrije keuze binnen/ buiten de HAS) Professional skills 3			
	Coaching en activiteiten			
4	Bedrijfskundige specialisatie		Beroepsopdracht	
	Coaching en activiteiten			

blauw	bedrijfskundige modulen
groen	domeingerichte modulen (agri-foodbusiness)
oranje	algemene vaardigheden
rood	geïntegreerde projectmodulen

Studierichting Bedrijfskunde & Agri-foodbusiness, locatie Venlo:

Jaar	Blok 1	Blok 2	Blok 3	Blok 4	
1	Economie en markt Bedrijfseconomie	Logistiek	Financiën en recht	Organisatiekunde	Keten stage 4 weken
	Professionele ontwikkeling 1				
	Agrofoodketens 1	Agrofoodketens 2	Agrofoodketens 3a	Agrofoodketens 3b	
			Lintstage	Lintstage	
2	Ondernemen Onderzoek	Retail marketing International business	HRM & Communicatie Bedrijf & Organisatie	Innovatie Bedrijf & management	
	Professionele ontwikkeling 2				
	Onderzoek in bedrijf 1		Onderzoek in bedrijf 2		
3	Binnenlandse stage Buitenlandse ervaring Minor(en) naar keuze buiten of binnen de HAS Professionele ontwikkeling 3				
4	Binnenlandse stage Buitenlandse ervaring Minor(en) naar keuze buiten of binnen de HAS Beroepsopdracht Professionele ontwikkeling 4				

Studierichting International Farm Management, locatie Venlo:

year	Block 1	Block 2	Block 3	Block 4
1	Marketing & Sales	Business Administration	Internship & Animal Biology	Internship & Plant Biology
	Academic & Professional skills			
	Explore Agrifood	Research	Agrifood chains	Livestock farming & cultivation
2	Entrepreneurship	Organisation	Internationalisation	Export management
	Management Skills	International Business	Living Quality	Hight Tech
	BusinessXperience 1		BusinessXperience 2	
3	Internship in The Netherlands or abroad Minor Professional skills 3			
4	Internship in The Netherlands or abroad Minor Professional skills 4 Business Assignment			